

УДК 373.5.012:364.63]:343.85

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.6.31>

Світлана ЧЕРНЕТА

доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська обл., Україна, 43025

ORCID: 0000-0002-9939-7591

Scopus Author ID: 57845990800

Researcher ID: ACL-9908-2022

Бібліографічний опис статті: Чернета, С. (2026). Профілактика булінгу в закладах освіти України з урахуванням законодавчих змін. *Ввічливість. Humanitas*, 6, 252–260, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.6.31>

ПРОФІЛАКТИКА БУЛІНГУ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ УКРАЇНИ З УРАХУВАННЯМ ЗАКОНОДАВЧИХ ЗМІН

У статті проаналізовано проблему профілактики булінгу в освітньому середовищі в контексті ключових законодавчих змін, запроваджених Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо запобігання насильству та унеможливлення жорстокого поводження з дітьми», який набрав чинності 06.10.2024. Цей закон переорієнтовує підходи до протидії булінгу (цькуванню), інтегруючи його в ширшу категорію насильства та жорстокого поводження з дітьми, та встановлює комплексні механізми запобігання й реагування в закладах освіти та інших установах, де перебувають діти.

Підкреслено, що оновлення нормативно-правової бази, зокрема уточнене визначення булінгу як психологічного, фізичного, економічного чи сексуального насильства (включаючи дії або бездіяльність із застосуванням засобів електронних комунікацій), яке систематично вчиняється учасниками одного колективу та порушує права, свободи чи законні інтереси потерпілої особи, актуалізує необхідність перегляду змісту, форм і механізмів профілактичної роботи з дітьми та молоддю.

Закон посилює відповідальність керівників закладів освіти за створення безпечного середовища, вільного від насильства, дискримінації та приниження гідності, а також зобов'язує розробляти та затверджувати в кожному закладі Положення про запобігання та протидію насильству та жорстокому поводженню з дітьми на основі Типової програми унеможливлення насильства та жорстокого поводження з дітьми та Порядку реагування на такі випадки, затверджених Кабінетом Міністрів України.

Зазначено, що законодавчі новації сприяють розширенню розуміння булінгу як комплексного соціально-педагогічного феномену, який охоплює явні, латентні, психологічні та цифрові (кібер-) форми агресії в організованих дитячих колективах. Це набуває особливої актуальності в освітньому середовищі з його різноманітністю вікових груп, соціальних ролей та інтенсивністю офлайн- і онлайн-комунікацій.

Акцентовано, що формальне виконання нормативних вимог без системного соціально-педагогічного супроводу, раннього виявлення ризиків, оцінки ситуації та впровадження корекційних програм (для осіб, які вчинили булінг, постраждали від нього чи стали свідками) не забезпечує ефективної профілактики та вимагає інтеграції правових, виховних, превентивних і реабілітаційних підходів.

Метою статті є теоретичне обґрунтування профілактики булінгу в освітньому середовищі в контексті положень чинних нормативно-правових актів, а також визначення їхнього впливу на організацію та реалізацію профілактичної діяльності в закладах освіти.

Окреслено основні виклики впровадження профілактики булінгу в умовах законодавчих змін, зокрема: недостатній рівень правової грамотності дітей, батьків, педагогів та інших працівників закладів освіти; ризик формалізації превентивних заходів; труднощі виявлення та доведення латентних і цифрових форм булінгу; обмеженість ресурсів для проведення профілактичних та корекційних програм; розбіжність між нормативними вимогами та реальними практиками освітнього процесу.

Водночас визначено перспективні напрями посилення профілактичної роботи: інституціоналізація антибулінгових політик через обов'язкове затвердження внутрішніх положень на основі Типової програми; розвиток міждисциплінарної співпраці між освітою, соціальними службами, правоохоронними органами; впровадження систем раннього виявлення ризиків, анонімного реагування та оцінки ситуації; активне залучення органів учнівського самоврядування, батьківської громади; організація тренінгів, просвітницьких заходів і формування культури нульової толерантності до насильства та відповідального громадянства серед здобувачів освіти.

Зроблено висновок, що профілактика булінгу в освітньому середовищі в умовах законодавчих трансформацій, запроваджених нормативно-правовими документами, повинна розглядатися як цілісний соціально-педагогічний процес, який органічно поєднує правове регулювання, системне виховний вплив, психологічну підтримку та реабілітацію, спрямований на утвердження цінностей безпеки, рівності, поваги до гідності, нульової толерантності до будь-яких проявів насильства та академічної доброчесності в закладах освіти.

Ключові слова: булінг, профілактика булінгу, насильство та жорстоке поводження з дітьми, освітнє середовище, безпечне освітнє середовище, заклад освіти, заклад вищої освіти, соціально-педагогічна профілактика.

Svitlana CHERNETA

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Social Work and Pedagogy of Higher School, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli ave., Lutsk, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0002-9939-7591

Scopus Author ID: 57845990800

Researcher ID: ACL-9908-2022

To cite this article: Cherneta, S. (2026). Profilaktyka bulinhu v zakladakh osvity Ukrayiny z urakhuvanniam zakonodavchykh zmin [Bullying Prevention in Educational Institutions of Ukraine in the Context of Legislative Changes]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 6, 252–260, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.6.31>

BULLYING PREVENTION IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF LEGISLATIVE CHANGES

The article analyzes the problem of bullying prevention in the educational environment in the context of key legislative changes introduced by the Law of Ukraine of 06 June 2024 No. 3792-IX “On Amendments to Certain Laws of Ukraine on the Prevention of Violence and the Elimination of Cruel Treatment of Children” which entered into force on 06 October 2024. This law reorients approaches to counteracting bullying by integrating it into the broader category of violence and cruel treatment of children and establishes comprehensive mechanisms for prevention and response in educational institutions and other settings where children stay.

It is emphasized that the updating of the regulatory framework, in particular the clarified definition of bullying as psychological, physical, economic, or sexual violence (including acts or omissions involving the use of electronic communication tools) that is systematically committed by members of the same group and violates the rights, freedoms, or legitimate interests of the victim, necessitates a revision of the content, forms, and mechanisms of preventive work with children and youth.

The law strengthens the responsibility of heads of educational institutions for creating a safe environment free from violence, discrimination, and humiliation of dignity, and obliges each institution to develop and approve Regulations on the Prevention and Counteraction to Violence and Cruel Treatment of Children based on the Model Program for the Elimination of Violence and Cruel Treatment of Children and the Procedure for Responding to Such Cases approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine.

It is noted that the legislative innovations contribute to expanding the understanding of bullying as a complex socio-pedagogical phenomenon that encompasses overt, latent, psychological, and digital (cyber) forms of aggression within organized children’s groups. This issue is of particular relevance in the educational environment, characterized by a diversity of age groups, social roles, and the intensity of both offline and online communication.

The article emphasizes that formal compliance with regulatory requirements without systematic socio-pedagogical support, early risk identification, situation assessment, and the implementation of corrective programs (for perpetrators, victims, and witnesses of bullying) does not ensure effective prevention and requires the integration of legal, educational, preventive, and rehabilitative approaches.

The purpose of the article is to provide a theoretical substantiation of bullying prevention in the educational environment in the context of current regulatory and legal provisions, as well as to determine their impact on the organization and implementation of preventive activities in educational institutions.

The main challenges of implementing bullying prevention under conditions of legislative change are outlined, including: insufficient legal awareness among children, parents, teachers, and other educational staff; the risk of formalization of preventive measures; difficulties in identifying and proving latent and digital forms of bullying; limited resources for preventive and corrective programs; and discrepancies between regulatory requirements and real educational practices.

At the same time, prospective directions for strengthening preventive work are identified, including the institutionalization of anti-bullying policies through mandatory internal regulations based on the Model Program; the development of interdisciplinary cooperation between the education sector, social services, and law enforcement agencies; the introduction of systems for early risk detection, anonymous reporting, and situation assessment; active involvement of student self-government bodies and the parent community; and the organization of training and awareness-raising activities aimed at fostering a culture of zero tolerance for violence and responsible citizenship among learners.

It is concluded that bullying prevention in the educational environment under conditions of legislative transformations introduced by regulatory and legal acts should be considered a holistic socio-pedagogical process that organically combines legal regulation, systematic educational influence, psychological support, and rehabilitation, aimed at affirming the values of safety, equality, respect for dignity, zero tolerance for any forms of violence, and academic integrity in educational institutions.

Key words: *bullying, bullying prevention, violence and child abuse, educational environment, safe educational environment, educational institution, higher education institution, social and pedagogical prevention.*

Постановка проблеми. Формування безпечного, підтримувального та недискримінаційного освітнього середовища є одним із ключових пріоритетів діяльності закладів освіти в сучасних соціальних умовах України. Булінг (цькування) у дитячих і підліткових колективах продовжує залишатися складною та багатоаспектною соціально-педагогічною проблемою, що має стійкий негативний вплив на психоемоційне благополуччя дітей і підлітків, їхню навчальну мотивацію та успішність, характер міжособистісних стосунків, рівень самооцінки, а також загальний соціально-психологічний клімат у закладі освіти.

Запровадження воєнного стану суттєво загострило спектр ризиків, пов'язаних із деструктивними формами соціальної взаємодії в організованих дитячих колективах. Тривале психоемоційне напруження, травматичний досвід втрат, вимушене переміщення, порушення звичних соціальних зв'язків, нестабільність життєвих обставин, а також поєднання очних, дистанційних і змішаних форматів навчання зумовлюють зростання рівня конфліктності, агресивних проявів і поширення латентних форм булінгу, зокрема в цифровому освітньому просторі. За таких умов булінг трансформується, набуває менш очевидних, прихованих форм, водночас зберігаючи або навіть посилюючи свої руйнівні психологічні, соціальні та освітні наслідки як для безпосередніх постраждалих, так і для свідків та дитячого колективу загалом.

У цьому контексті особливої значущості набуває соціально-педагогічний вимір профілактики булінгу в закладах освіти. На відміну від переважно реактивних психологічних або дисциплінарних підходів, соціально-педагогічна профілактика орієнтована на системну, довготривалу роботу з освітнім середовищем як цілісною соціальною системою, соціальними ролями, нормами та моделями взаємодії дітей і підлітків. Вона спрямована на формування цінностей ненасильницької

комунікації, взаємної поваги, емпатії, соціальної відповідальності та спільної участі всіх суб'єктів освітнього процесу у створенні безпечного середовища.

Попри наявність в Україні розвиненої нормативно-правової бази у сфері протидії булінгу в закладах освіти, проблема соціально-педагогічної профілактики булінгу в освітньому середовищі в умовах воєнного стану залишається актуальною та недостатньо дослідженою як у теоретичному, так і в прикладному вимірах. Це зумовлює фрагментарність профілактичних практик і обмежує їхню ефективність в умовах зростання соціальних і психоемоційних ризиків.

У зв'язку з цим актуалізується потреба в глибокому теоретичному осмисленні сучасних викликів і можливостей профілактики булінгу в закладах освіти з урахуванням положень нормативно-правових документів та специфіки воєнного стану, а також у визначенні науково обґрунтованих напрямів удосконалення соціально-педагогічної профілактичної роботи. Йдеться про системне формування безпечного освітнього середовища, посилення психосоціального благополуччя дітей і молоді, утвердження культури нульової толерантності до насильства та розвитку відповідального громадянства в освітній спільноті.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема булінгу в освітньому середовищі впродовж останніх років перебуває у фокусі уваги українських науковців і практиків, які розглядають її як складне соціально-психологічне та соціально-педагогічне явище, зумовлене взаємодією індивідуальних, міжособистісних і інституційних чинників. У сучасних дослідженнях булінг осмислюється не як поодинокий прояв агресії, а як системна форма деструктивної соціальної взаємодії, що відтворюється в межах освітнього середовища та підтримується дисбалансом сил, соціальними ролями і нормами групової поведінки (Поліщук, 2020).

Науковці фіксують стійку тенденцію до зростання кількості випадків насильства і провів булінгу в закладах освіти, що підтверджується як емпіричними дослідженнями, так і результатами масштабних всеукраїнських опитувань. Зокрема, за даними Міністерства освіти і науки України, поширення булінгу в шкільному середовищі пов'язане з поєднанням різних форм дискримінації, зростанням агресивних поведінкових реакцій, порушенням культури взаємоповаги та зниженням рівня толерантності в учнівських колективах (МОН України, 2024; МОН України, 2025). В. Бондар (2023) наголошує, що в умовах сучасних соціальних трансформацій булінг дедалі частіше набуває прихованих форм і вбудовується у повсякденні практики взаємодії дітей та підлітків.

У міжнародному та національному дискурсі важливу роль відіграє визначення булінгу, запропоноване Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ), відповідно до якого булінг трактується як небажана агресивна поведінка дітей шкільного віку, що реалізується у формі систематичного переслідування з боку однієї дитини або групи дітей і спрямована на приниження, залякування та демонстрацію сили (ЮНІСЕФ). Це визначення акцентує увагу на повторюваності, навмисності та асиметрії сил як ключових характеристиках булінгу.

У вітчизняних наукових дослідженнях підкреслюється, що булінг є проявом конфліктної соціальної поведінки, пов'язаної з боротьбою за статус, лідерство і визнання в групі, та має здатність поширюватися в межах відносно стійких соціальних спільнот (Поліщук, 2020). Розвиваючи цю позицію, А. Дуля, Т. Лях і Т. Спіріна (2024) зазначають, що булінг постає як стійка форма психологічного насильства, що реалізується у міжособистісних взаємодіях здобувачів освіти, характеризується латентністю, повторюваністю деструктивних дій і чинить тривалий негативний вплив на психоемоційний стан, соціальну адаптацію та освітню діяльність учасників освітнього процесу.

Значний масив сучасних наукових праць присвячено питанням профілактики булінгу в закладах освіти. Дослідники наголошують, що ефективна профілактика не може обмежуватися разовими інформаційними або дисци-

плінарними заходами, а має ґрунтуватися на системному підході, інтегрованому в освітню політику закладу освіти та щоденні практики взаємодії (Бондар, Лях, Нохріна, 2023). У цьому контексті особливої уваги заслуговує впровадження комплексних моделей профілактики, зокрема моделі «Школа вільна від насильства», яка передбачає поєднання просвітницьких, соціально-педагогічних, психологічних і управлінських компонентів формування безпечного освітнього середовища (Андрєєнкова та ін., 2023).

Важливим чинником актуалізації проблеми профілактики булінгу є розвиток нормативно-правового регулювання у сфері захисту прав дитини та протидії насильству. Прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» (2018), подальші законодавчі зміни щодо запобігання насильству та унеможливлення жорстокого поводження з дітьми (2025), а також затвердження Типової програми унеможливлення насильства та жорстокого поводження з дітьми (2025) створили нормативні передумови для системного впровадження профілактичних заходів у закладах освіти. Водночас науковці зауважують, що наявність нормативної бази не завжди супроводжується достатнім методичним та організаційним забезпеченням профілактичної діяльності, особливо в умовах кризових і воєнних викликів (Спіріна, Лях, Дуля, 2024).

Таким чином, аналіз наукових досліджень і публікацій засвідчує зростання уваги до проблеми булінгу та його профілактики в освітньому середовищі, водночас виявляє потребу в подальшому розвитку соціально-педагогічних підходів, що враховують сучасні соціальні ризики, нормативно-правові зміни та специфіку функціонування закладів освіти в умовах воєнного стану.

Метою статті є теоретичне обґрунтування та комплексний аналіз соціально-педагогічної профілактики булінгу в освітньому середовищі з урахуванням сучасних законодавчих змін і специфіки функціонування закладів освіти в умовах воєнного стану, а також визначення ключових викликів і науково обґрунтованих перспектив удосконалення профілактичної діяльності, спрямованої на системне формування безпечного освітнього середовища.

Виклад основного матеріалу. У сучасному освітньому середовищі булінг (цькування) набуває значного поширення та постає як одна з найбільш деструктивних форм порушення прав дитини і права на безпечні умови навчання. Його наявність негативно впливає не лише на окремих учасників освітнього процесу, а й на загальний соціально-психологічний клімат у закладі освіти, рівень довіри між суб'єктами освітньої взаємодії, відчуття безпеки та ефективність освітньої діяльності загалом. У цьому контексті особливого значення набуває чітке нормативно-правове визначення булінгу, яке слугує концептуальною та організаційною основою для розроблення і реалізації системних профілактичних заходів.

З метою систематизації змін у нормативно-правовому розумінні булінгу та виявлення концептуальних відмінностей між попереднім і оновленим законодавчим підходом доцільним є порівняльний аналіз відповідних дефініцій, закріплених у законодавчих актах 2019 та 2025 років (табл. 1).

Порівняльний аналіз засвідчує, що законодавче трактування булінгу зазнало суттєвої еволюції – від фокусування переважно на освітньому процесі та окремих протиправних діяннях до розуміння булінгу як системного виду насильства в межах організованого колективу, що порушує права, свободи та законні інтереси дитини. Таке розширення підходу посилює міжсекторальний характер профілактики булінгу та обґрунтовує необхідність упровадження комплексних соціально-педагогічних механізмів запобігання і реа-

гування в усіх середовищах, де перебувають діти та молодь.

Таким чином, законодавче розширення поняття булінгу відображає перехід від його вузького розуміння як окремих агресивних дій до трактування як системного виду насильства, тісно пов'язаного з порушенням прав дитини, жорстоким поведінням і негативним впливом колективного середовища. Це актуалізує необхідність комплексної соціально-педагогічної профілактики булінгу, орієнтованої не лише на реагування на окремі випадки, а й на цілеспрямоване формування безпечного, підтримувального та правозахисного освітнього простору.

Для подальшого наукового аналізу доцільним є детальніший розгляд положень оновленого законодавства з акцентом на ключові поняття і механізми, які безпосередньо впливають на організацію профілактичної роботи в освітньому середовищі. Насамперед це стосується поняття «колектив», у межах якого законодавець пов'язує виникнення та відтворення булінгу.

Відповідно до законодавчих положень, колектив визначається як група з двох або більше осіб, об'єднаних (організованих) відповідно до законодавства з метою здобуття освіти, тренування, творчості, оздоровлення, відпочинку, лікування тощо, які не перебувають між собою у трудових відносинах (Закон України, 2025). Таке визначення суттєво розширює сферу застосування антибулінгових норм, поширюючи їх не лише на заклади освіти, а й на інші організовані середовища, у яких перебувають діти та молодь.

Принципово важливим у цьому контексті є акцент законодавця на тому, що булінг як

Таблиця 1

Порівняння визначень булінгу в законодавстві

Законодавчий акт	Визначення булінгу	Відмінність
Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» (2019)	Трактується як діяння учасників освітнього процесу, що полягають у психологічному, фізичному, економічному або сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, які вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою щодо інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути або була заподіяна шкода психічному чи фізичному здоров'ю потерпілого.	Фокус на освітньому процесі, юридична відповідальність.
Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо запобігання насильству та унеможливлення жорстокого поведіння з дітьми» (2025)	Трактується як психологічне, фізичне, економічне чи сексуальне насильство, тобто будь-яке умисне діяння (дія або бездіяльність), у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, яке систематично вчиняється особою стосовно дитини, з якою вона є учасником одного колективу, або дитиною стосовно іншого учасника одного колективу, та порушує права, свободи, законні інтереси потерпілої особи та/або перешкоджає виконанню нею визначених законодавством обов'язків	Інтеграція в насильство, розширення на всі дитячі колективи, акцент на систематичність.

форма систематичного насильства можливий лише в межах організованого колективу, для якого характерними є відносна сталість соціальних зв'язків, повторюваність взаємодій і певна ієрархія соціальних ролей. Саме наявність такого організованого середовища відрізняє булінг від поодиноких конфліктів або спонтанних агресивних дій, які не мають системного характеру. Отже, ключовою ознакою булінгу є не лише форма насильства, а й соціальний контекст його відтворення.

Водночас розширене трактування поняття «колектив» зумовлює поширення дії антибулінгового законодавства на різні типи організованих середовищ, зокрема заклади дошкільної та позашкільної освіти, заклади культури, фізичної культури і спорту, охорони здоров'я, соціального захисту, оздоровлення та відпочинку, молодіжні центри, а також дитячі й молодіжні громадські об'єднання.

Особливої актуальності проблема булінгу набуває в умовах воєнного стану. За результатами всеукраїнського опитування педагогічних працівників, проведеного Міністерством освіти і науки України у 2024–2025 роках, 20,6% учителів повідомили про наявність булінгу у своїх закладах освіти, а 5,2% відзначили погіршення ситуації після початку повномасштабної війни. Водночас 30,8% педагогів визнали, що не втручалися у випадки булінгу навіть за наявності відповідних сигналів, що свідчить про недостатній рівень готовності до

реагування та потребу в посиленні системної профілактичної роботи (МОН України, 2025).

Отримані статистичні дані підтверджують, що булінг залишається однією з найбільш поширених і соціально небезпечних форм порушення прав дітей і підлітків, яка потребує комплексної та багаторівневої протидії. У цьому контексті особливої значущості набуває класифікація основних видів булінгу та аналіз їхніх наслідків з урахуванням специфіки воєнного часу (табл. 2).

Водночас профілактика булінгу має розглядатися в ширшому контексті запобігання деструктивній поведінці підлітків, яка включає агресію, порушення соціальних норм, ризиковану поведінку та насильницькі форми взаємодії. У навчально-методичному посібнику за редакцією Т. Журавель та Ю. Удовенко (2022) підкреслюється, що ефективна профілактика деструктивної поведінки можлива лише за умови комплексного підходу, який поєднує роботу з особистісними чинниками, сімейним оточенням, груповими нормами та інституційним середовищем. Такий підхід повністю корелює з сучасним розумінням профілактики булінгу як системного процесу, що передбачає не лише реагування на прояви насильства, а й цілеспрямоване формування підтримувального, безпечного та розвиткувального освітнього середовища (Журавель та ін., 2022).

Аналіз видів булінгу засвідчує, що в умовах воєнного стану зростає поширеність латент-

Таблиця 2

Види булінгу, їх характеристика та наслідки для дитини

Вид булінгу	Ключові прояви	Особливості в умовах воєнного стану	Наслідки (для жертви булінгу)
Психологічний	Образи, приниження, погрози, ізоляція, ігнорування, поширення чуток	Посилення латентних форм: ізоляція ВПО, стигматизація за регіоном походження, емоційне виснаження	Тривога, депресія, зниження самооцінки, соціальна ізоляція, суїцидальні думки
Фізичний	Штовхання, бійки, побиття, фізичне залякування, тощо	Зменшення в школах через дистанційне навчання; зростання в місцях тимчасового проживання	Травми, страх відвідування закладу освіти, соматичні розлади.
Економічний	Пошкодження або відбирання речей, вимагання ресурсів	Посилення через економічну нестабільність: тиск на ВПО, пошкодження гаджетів для онлайн-навчання	Матеріальні втрати, стрес, почуття безпорадності, зниження самооцінки
Сексуальний	Образи сексуального характеру, домагання, приниження, поширення чуток	Зростання в онлайн-формі через дистанційне навчання, стигматизація на тлі війни	Психотравма, сором, ПТСР, порушення самоідентифікації
Кібербулінг	Приниження в соцмережах, чатах, поширення фото/відео	Різка зростання через дистанційне навчання та постійну присутність онлайн	Хронічна тривога, депресія, соціальна ізоляція, зниження успішності

них, психологічних і цифрових форм насильства, які часто поєднуються між собою та мають тривалі негативні наслідки для психічного здоров'я, соціальної адаптації й освітньої траєкторії дитини. Це зумовлює необхідність системного підходу до профілактики, що поєднує раннє виявлення ризиків, виховну та корекційну роботу, залучення всіх учасників освітнього процесу та чітке дотримання законодавчих вимог щодо реагування.

У цьому контексті особливого значення набуває Типова програма унеможливлення насильства та жорстокого поводження з дітьми, яка конкретизує практичні механізми реалізації положень оновленого законодавства. Програма спрямована на формування та функціонування ефективної системи унеможливлення насильства в різних організованих середовищах і передбачає запровадження процедур інформування, оперативного реагування та міжвідомчої взаємодії, що створює підґрунтя для переходу від декларативних норм до реальної профілактичної практики (Типова програма, 2025).

Сучасний законодавчий підхід до протидії булінгу ґрунтується на розумінні профілактики як системного, міждисциплінарного та інституційно закріпленого процесу, що охоплює всі рівні організації освітнього середовища та передбачає чіткий розподіл ролей і відповідальності між учасниками освітнього процесу.

Ефективна профілактика булінгу в закладі освіти передбачає насамперед інституційне закріплення профілактичної політики через розроблення та впровадження внутрішніх нормативних документів, інтегрованих у діяльність закладу, а також застосування інтерактивних форм і методів роботи, спрямованих на формування культури ненасильницької взаємодії (Бондар, Нохріна, Лях, 2023).

У сучасних дослідженнях соціально-педагогічного спрямування профілактика булінгу розглядається у тісному взаємозв'язку з проблематикою конфліктної взаємодії та деструктивної поведінки здобувачів освіти. Науковці наголошують, що булінг часто постає не лише як окрема форма насильства, а як наслідок нерегульованих міжособистісних конфліктів, дефіциту навичок конструктивної комунікації, емоційної саморегуляції та ненасильницького розв'язання суперечностей у молодіжному середовищі. У цьому контексті соціально-

педагогічна профілактика має бути спрямована на формування конфліктологічної компетентності, культури діалогу та відповідального прийняття рішень, що, у свою чергу, знижує ризики проявів булінгу в освітньому середовищі (Карпенко, Лях, Спіріна, 2024).

Упровадження системного підходу до профілактики булінгу в освітньому середовищі передбачає чітке визначення ролей і зон відповідальності всіх суб'єктів освітнього процесу. Ефективність профілактичної діяльності значною мірою залежить від скоординованої взаємодії керівництва закладу, педагогічних і психологічних працівників, батьківської спільноти, дітей і молоді, а також уповноважених служб. У цьому контексті доцільно узагальнити функціональні ролі ключових учасників профілактики булінгу, що забезпечують практичну реалізацію системного, міждисциплінарного та інституційно закріпленого підходу до запобігання насильству в освітньому середовищі (табл. 3).

Наведена структура ролей засвідчує, що ефективна профілактика булінгу можлива лише за умови скоординованої, системної та інституційно закріпленої взаємодії всіх суб'єктів роботи з дітьми та молоддю. Поєднання управлінських рішень, професійної діяльності педагогів і психологів, активної участі батьківської спільноти та залучення дітей і молоді як активних суб'єктів змін створює підґрунтя для формування безпечного освітнього середовища та культури нульової толерантності до насильства.

Висновки. Проведений аналіз засвідчив, що законодавчі зміни суттєво розширили нормативне розуміння булінгу та інтегрували його в ширший контекст запобігання насильству і жорстокому поводженню з дітьми. Уточнення дефініції булінгу, акцент на систематичності, понятті «колектив» і поширенні дії норм на різні організовані середовища зумовлюють необхідність переосмислення профілактичної діяльності як інституційно закріпленого, міждисциплінарного процесу.

Встановлено, що в умовах воєнного стану посилюються ризики психологічного та цифрового булінгу, що підвищує потребу в ранньому виявленні, належному реагуванні та корекційній підтримці постраждалих, свідків і кривдників. Доведено, що ефективна профілактика можлива за умови реалізації системного підходу, який передбачає наявність вну-

Ролі учасників освітнього процесу в системній профілактиці булінгу

Учасник освітнього процесу	Роль у профілактиці булінгу	Дії
Керівництво закладу / суб'єкта роботи з дітьми та молоддю	Інституціоналізація політики запобігання насильству, забезпечення системності та відповідальності	Затвердження Положення на основі Типової програми; організація механізму повідомлень; розгляд звернень протягом однієї доби; інформування Національної поліції та служби у справах дітей; контроль виконання заходів; взаємодія з уповноваженими органами
Педагогічні працівники, психологи, соціальні педагоги	Профілактика, раннє виявлення ризиків і реагування	Спостереження за взаємодією дітей; виявлення ознак насильства; проведення виховної та корекційної роботи; організація тренінгів і просвітницьких заходів; невідкладні дії у разі виявлення насильства
Батьки/законні представники, громада	Партнерська підтримка та участь у створенні безпечного середовища	Участь у батьківських зборах; інформування про ризики та механізми реагування; співпраця із закладом освіти; участь у профілактичних кампаніях
Діти та молодь	Активні суб'єкти профілактики, формування норм ненасильницької взаємодії	Участь у самоврядуванні та антибулінгових ініціативах; анонімне повідомлення про випадки насильства; дотримання правил безпечної поведінки; підтримка однолітків
Уповноважені служби (служби у справах дітей, Національна поліція, соціальні служби)	Реагування, захист прав дитини та міжвідомча взаємодія	Розгляд повідомлень; забезпечення соціального захисту дитини; участь у реагуванні на випадки насильства; координація з закладом освіти

трішніх положень на основі Типової програми, функціонування безпечних каналів повідомлень, оперативне реагування, регулярне навчання персоналу та моніторинг.

Перспективним напрямом подальших наукових досліджень і практичної роботи є роз-

роблення та апробація моделей упровадження Типової програми в різних типах закладів і організованих середовищ із фокусом на формування культури нульової толерантності до насильства та підтримувального освітнього простору.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бондар В. І. Розвивальний потенціал сучасної соціальної роботи: методологія та технології : матеріали VIII міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 10–11 березня 2023 р. Київ, 2023. С. 21.
2. Бондар В., Лях Т., Нохріна І. Системний підхід до профілактики булінгу в закладі загальної середньої освіти. *Humanitas*. 2023. № 2. С. 3–11. URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.2.1>
3. Булінг і толерантність у школах: результати двох хвиль масштабного всеукраїнського опитування вчителів. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/news/bulinh-i-tolerantnist-u-shkolakh-rezultaty-dvokh-khvyly-masshtabnoho-vseukrainskoho-opytuvannia-vchyteliv>.
4. Впровадження моделі «Школа вільна від насильства» в закладах освіти : навч-метод посіб. / авт. кол: Андрєєнкова В.Л., Бондар В.І., Войцях Т.В та ін. Київ : ФОП Нічога С. О., 2023. 160 с.
5. Карпенко О. Г., Лях Т. Л., Спіріна Т. П. Особливості профілактики булінгу та вирішення конфліктів серед здобувачів освіти. Соціальна педагогіка: теорія та практика / ред. Я. І. Юрків. Луганськ : Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, 2024. С. 36–43. URL: <https://doi.org/10.12958/1817-3764-2024-3-36-43>
6. Поліщук Г. В. Булінг як сучасна соціально-педагогічна проблема: причини виникнення і шляхи подолання. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. 2020. № 3(65). С. 45–53. URL: <https://visnyk.chnpu.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/568/600>
7. Причини булінгу: результати масштабного дослідження в українських школах. *Міністерство освіти і науки України*. URL: <https://mon.gov.ua/news/prychyny-bulinhu-rezultaty-masshtabnoho-doslidzhennia-v-ukrainskykh-shkolakh>
8. Про внесення змін до деяких законів України щодо запобігання насильству та унеможливлення жорстокого поводження з дітьми : Закон України від 06.06.2024 № 3792-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-20#Text>
9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню) : Закон України від 18.12.2018 № 2657-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19#Text>
10. Про затвердження Типової програми унеможливлення насильства та жорстокого поводження з дітьми : Постанова Кабінету Міністрів України від 04.04.2025 р. № 658-2025-п. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2025-%D0%BF#Text>

11. Профілактика деструктивної поведінки підлітків : навчальн-метод. посіб. / Т. Журавель та ін. ; ред.: Т. Журавель, Ю. Удовенко. Київ : Вид-во ФО-П Буря О.Д., 2022. 144 с. URL: https://www.researchgate.net/publication/361903322_profilaktika_destruktivnoi_povedinki_pidlitkiv
12. Спіріна Т. П., Лях Т. Л., Дуля А. В. До питання профілактики булінгу в закладах вищої освіти. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2024. № 2. С. 87–92. URL: <https://doi.org/10.12958/1817-3764-2024-2-87-92>.
13. Стоп булінг. ЮНІСЕФ. URL: <https://www.stopbullying.com.ua> (дата звернення: 29.05.2023).

REFERENCES:

1. Andrieienkova, V. L., Bondar, V. I., Voitsiakh, T. V., et al. (2023). *Vprovadzhennia modeli "Shkola vilna vid nasyilstva" v zakladykh osvity* [Implementation of the "School Free from Violence" Model in Educational Institutions: Teaching and Methodological Manual]. Kyiv: FOP Nichoha S. O. [in Ukrainian].
2. Bondar, V. I. (2023). Rozvyvalnyi potentsial suchasnoi sotsialnoi roboty: metodolohiia ta tekhnolohii [Developing potential of contemporary social robots: methodology and technology]. *Materialy VIII mizhnar. nauk.-prakt. konf.* Kyiv. S. 21 [in Ukrainian].
3. Bondar, V., Liakh, T., & Nokhrina, I. (2023). Systemnyi pidkhid do profilaktyky bulinhu v zaklady zahalnoi serednoi osvity [A systematic approach to preventing bullying in general secondary education institutions]. *Humanitas*, (2), 3–11. <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.2.1> [in Ukrainian]
4. Karpenko, O., Liakh, T., & Spirina, T. (2024). Features of bullying prevention and conflict resolution among education seekers. *Social pedagogy: theory and practice*, (3), 36–43. <https://doi.org/10.12958/1817-3764-2024-3-36-43> [in Ukrainian]
5. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2024, July 16). *Prychyny bulinhu: Rezultaty masshtabnoho doslidzhennia v ukrainskykh shkolakh* [Causes of bullying: Results of a large-scale study in Ukrainian schools]. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/news/prychyny-bulinhu-rezultaty-masshtabnoho-doslidzhennia-v-ukrainskykh-shkolakh> [in Ukrainian]
6. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2025, May 29). *Bulinh i tolerantnist u shkolakh: Rezultaty dvokh khvyli masshtabnoho vseukrainskoho opytuvannia vchyteliv* [Bullying and tolerance in schools: Results of two waves of a large-scale nationwide survey of teachers]. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/news/bulinh-i-tolerantnist-u-shkolakh-rezultaty-dvokh-khvyli-masshtabnoho-vseukrainskoho-opytuvannia-vchyteliv> [in Ukrainian].
7. Polishchuk, H. V. (2020). Bulinh yak suchasna sotsialno-pedahohichna problema: prychny vynyknennia i shliakhy podolannia [Bullying as a contemporary socio-pedagogical problem: Causes and ways of overcoming]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Chernihivskiy kolehiium" imeni T. H. Shevchenka*, 3 (65), 45–53. [in Ukrainian].
8. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo protydii bulinhu (tskuvanniu) [Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Combating Bullying]: Zakon Ukrainy vid 18.12.2018 r. No 2657-VIII [Law of Ukraine dated December 18, 2018, No. 2657-VIII]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine], 5, pp. 33 [in Ukrainian].
9. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo zapobihannya nasyilstvu ta nemozhlyvist' zhorstokoho povodzhennia z dit'my [On amendments to certain laws of Ukraine on the prevention of violence and the impossibility of cruel treatment of children] : Zakon Ukrainy vid 06.06.2025 p. No 3792-IX [Law of Ukraine dated June 06, 2025, No. No 3792-IX]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine], 40, pp. 253 [in Ukrainian].
10. Pro zatverdzhennia Typovoi prohramy uniemozhlyvlennia nasyilstva ta zhorstokoho povodzhennia z dit'my [On approval of the Model Program for the Prevention of Violence and Cruel Treatment of Children] : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 04.04.2025 No 658-2025-p [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated April 4, 2025, No. 658-2025-p] *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy* [Official Bulletin of Ukraine] [in Ukrainian].
11. Spirina T., Liakh T., Dulia A. To the issue of bullying prevention in institutions of higher education. *Social pedagogy: theory and practice*. 2024. No. 2. P. 87–92. Retrieved from: <https://doi.org/10.12958/1817-3764-2024-2-87-92> [in Ukrainian]
12. Stop bulinh [Stop bullying]. YuNISEF. Retrieved from: <https://www.stopbullying.com.ua/adults/about> [in Ukrainian].
13. Zhuravel, T., Ivaniuk, I., Lekholetova, M., Liutyi, V., Liakh, T., Pashko, N., Soloiova, V., Sorokina, O., Spirina, T., Sulitskyi, V., Udovenko, Yu., Chuiko, O., Shved, O., & Yankovets, V. (2022). Profilaktyka destruktivnoi povedinky pidlitkiv [Prevention of destructive behavior among adolescents] (T. Zhuravel & Yu. Udovenko, Red.). Vydavnytstvo FO-P Buria O.D. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/361903322_profilaktika_destruktivnoi_povedinki_pidlitkiv [in Ukrainian].

Дата надходження статті: 08.11.2025

Дата прийняття статті: 03.12.2025

Опубліковано: 30.12.2025